

Kanunî Devri'nde Bir Serhad Şehri Olarak Bayburt

Erdem Saka*

ORCID :0000-0001-8149-6949

Öz

Bayburt, Kanunî dönemi ve öncesinde önemli tarihî olayların cereyan ettiği stratejik bir coğrafyada yer alır. Bayburt, I. Selim döneminde fethedilmiş ve bu dönemde önemli bir askerî ve idarî merkez haline gelmiştir. Bayburt, Kanunî Sultan Süleyman'ın doğu seferlerine asker ve iâşe tedarik etmekle birlikte, lojistik destek merkezi vazîfesi görmüştür. Ayrıca Bayburt, Osmanlı İmparatorluğu'nun doğu politikalarını yürütmesinde mihver konumdaki yerlerden olup Bayburt emirleri ve askerleri Şii yayılmacılığın ve saldırısına karşı teyakkuzda olmuşlardır. Bayburt sancak beyi İdris Bey, 1533-1534 yıllarında İrakeyn Seferi'ne askerleriyle katılmıştı. Daha sonra ise Bayburt Kalesi'nde ikâmet eden Erzurum Beylerbeyi Mehmed Bey, Erzurum ve havalisine Gürcistan'dan gelecek olası saldırıları önlemek için Gürcistan'a sefer düzenlemiştir. Bayburt'un merkez üssü olduğu bu seferle birlikte Gürcüler mağlup edilmiş, yeni topraklar ve ganimetler elde edilmiştir. Bu makalede; İrakeyn ve Gürcistan Seferi'nde Bayburt'un coğrafi, askerî ve stratejik öneminin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu çalışma yapılırken Osmanlı kroniklerinden, Osmanlı Arşivleri'ndeki belgelerden ve araştırma-inceleme eserlerdeki bilgilerden yararlanıldı.

Anahtar Kelimeler : Kanunî, Şah Tahmasb, Bayburt

Gönderme Tarihi: 22/07/2019

Kabul Tarihi:20/09/2019

* Araştırma Görevlisi, Bayburt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, E-Posta: erdemsaka@bayburt.edu.tr,

A Boundary City in the Kanunî Period: Bayburt

Erdem Saka

ORCID :0000-0001-8149-6949

Absract

Bayburt is located in a strategic geograpy where important historical events took place before and during the Kanunî period. Bayburt was conquered during the reign of Sultan Selim I and became a military and administrative center. Bayburt served as a logistical support center in addition to supplying soldiers and rescuits during the eastern campaigns of Kanunî Sultan Süleyman. Idris Bey, the district governor of Bayburt, who joined the Irakeyn campaign with his soldiers in 1533-1534. Afterwards, the governor of Erzurum Mehmed Bey, resided in the Bayburt Castle organized a campaign to Georgia in order to prevent possible attacks from the Georgians in Erzurum and its environs. This time, where Bayburt was the epicenter, the Georgians were defeated and new lands and loots were obtained. In this article; it is aimed to reveal to geographical, military and strategic importance of Bayburt at Irakeyn and Georgia Campaign. This study benefited from Ottoman chronicles, documents in Ottoman Archives and from information in research-examination studies.

Keywords : Kanunî, Shah Tahmasb, Bayburt

Received Date: 22/07/2019

Accepted Date: 20/09/2019

Важность Байбурта в походах Ирака и Грузии в период Кануни

Резюме

Байбурт расположен на такой стратегической территории, где до и во время периода Кануни протекали важные исторические события. Байбурт был завоеван во время правления Селима I и стал важным военным и административным центром. Байбурт служил центром материально-технической поддержки, а также снабжал солдат и новобранцев в восточных походах Кануни султана Сулеймана. Кроме того, Байбурт был одним из ключевых мест в восточной политике Османской империи, и помимо этого эмиры Байбурта и солдаты были бдительны против шиитской экспансии и нападений. Для защиты Эрзурума и его окрестностей против грузинского нападения, бей Байбурта Мехмед бей присоединился к Иракскому восстанию со своими солдатами и организовал поход в Грузию, чтобы предотвратить нападения с грузинского фланга. На этот раз грузины потерпели поражение так как Байбурт являлся эпицентром в тот момент, что повлияло к завоеванию новых земель. Эта статья направлена на выявления географического, военного и стратегического значения Байбурта в походах Ирака и Грузии. Во время этого исследования использовались османские хроники, документы в Османском архиве и важная информация в научно-исследовательских работах.

Ключевые слова: Кануни, Шах Тахмасб, Байбурт

Получено: 22/07/2019

Принято: 20/09/2019

Giriş

Bayburt, Trabzon'un güneyinde, Erzurum'un batısında, tarihî İpek Yolu'nun Trabzon-Tebriz kolu üzerinde ve Yukarı Çoruh Havzası'nda yer alan küçük bir şehirdir. Bayburt ovasında erken Tunç Çağı'ndan itibaren yerleşimler görülmektedir. Hellenistik/Erken Roma döneminde yerleşim sayısında düşüş olmakla birlikte yerleşim iki bölgede yoğunlaşmıştır. Handeresi ve Ali Meydanı mevkiilerini içine alan bu yoğun yerleşim yeri Satala (Sadak) bölgesidir.¹ Bu bölgenin, Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girdiği ve bu imparatorluğun ikiye ayrılması üzerine Doğu Roma toprakları içinde kaldığı bilinmektedir. Ayrıca, ünlü Ortaçağ seyyahı Marco Polo, Bayburt'u görmüş ve Bayburt'ta çok büyük bir gümüş yatağı olduğunu ve Bayburt'un, Trabzon'dan Tebriz'e giderken görüldüğünü beyan etmiştir.²

Bayburt'ta ilk kalıcı Türk yerleşimleri, Büyük Selçuklular döneminde görülmeye başlanmıştır. Türklerin Anadolu'da ilk yerleştiği bölgelerden olan Bayburt, bir süre de Saltuklular'ın egemenliğinde kalmıştır. II. Rukneddin Süleyman Şah'ın (1196-1204) Erzurum'a gelip, 1202 yılında Nasreddin Mehmed'i yenerek Saltuklu Devleti'ne son vermesi üzerine Saltuk ülkesinin, dolayısıyla bu ülke dahilinde bulunan Bayburt'un Anadolu Selçuklu hâkimiyeti altına girdiği bilinmektedir.³ Büyük Selçuklu, Saltuklu, Danişmendli, Anadolu Selçuklu, İlhanlı, Eratna, Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Safevîlerin hâkimiyetine giren Bayburt kadimden beri stratejik öneme haiz olmuştur. Helenistik dönemde Sadak'ta Roma garnizonuna⁴ ev sahipliği yapan Bayburt, Osmanlılar döneminde de doğu seferlerinde bazen lojistik destek merkezi bazen da merkezî üs vazîfesi görmüştür. Özellikle Kanunî dönemindeki Gürcistan seferinin merkez üssü Bayburt olmuştur. Öte yandan Kanunî'nin üç doğu seferinde de Bayburt, Erzurum, Diyarbakır ve Erzincan havalisi Osmanlı ordusuna iâşe, silah, at ve asker

¹ Antonio Sagana ve Claudia Sagana, *An Historical Geography and a Field Survey of the Bayburt Province*, Peeters-Belgium, 2004, 10.

² Marco Polo, *Dünyanın Hikaye Edilişi*, çev. Işık Ergüden ve Z. Zühre İlkelen, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2019, 70.

³ İsmet Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, İstanbul: Anadolu Yakası Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 1975, 12.

⁴ Roma İmparatoru Vespianus tarafından 70 yılında kurulmuştur. Ercüment Yıldırım, "Roma İmparatorluğu'nun Doğu sınırını korumak için Fırat Nehri Boyunca Kurulan Lejyonlar", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. XIII, sy. 4, 2013, 172.

tedarik eden yerleşim birimlerindedir. Bu bölgeler bu konumunu sonraki yüzyıllarda da korumuştur.

Bayburt halkının bir kısmı Safevî Devleti kurulduğunda, Safevîlerin demografik politikaları gereğince iskân amaçlı olarak Tebriz'e götürülmüştür. Akkoyunlu Devleti ikiye ayrılınca Şah İsmail, XVI. yüzyılın başında Safevî Devleti'ni kurmuştur. Bayburt halkından mühim bir topluluk Karaca İlyas'ın idaresinde, Safevî Devleti'nin kuruluşuna katılmıştır. Şah Abbas'ın yakınlarından Yasavul-i Sohbet Şah Verdi Bey de Bayburtlu idi.⁵ Bayburt'un Osmanlı ve Safevî Devletleri arasında serhad şehri olması, şehrin uzun zaman boyunca hâkimiyet mücadelelerinin merkezlerinden olmasına sebep olmuştur. Diğer yandan Bayburt; ikmâl, iâşe ve asker temini noktasında Osmanlıların muhtelif doğu seferlerine önemli katkılar sağlamıştır.

Bayburt'un Fethi ve İdari Yapısı

Yavuz Sultan Selim (1512-1520), henüz Trabzon'da şeyhzâde iken Gürcistan'a sefer düzenleyip Anadolu'nun emniyeti için Safevîler ile savaşıp mücadele etmekteydi. Şiilik tehlikesi sadece Gürcistan'da değil hemen hemen bütün Anadolu'da baş göstermişti. Şah İsmail, desteğinin çoğunu Türkmen aşiretlerden sağlıyordu; bunların bazıları İran'da göçebe olarak yaşıyordu ama aynı aşiretler orta, batı ve güney Anadolu'da da aktiftiler ve aslında birkaç yüzyıldır buralarda yaşıyorlardı. Bu nedenle Osmanlı seçkinleri kendilerini yalnızca bir düşmanın değil aynı zamanda bir iç düşmanın da tehdidi altında hissediyordu.⁶Şiilik propagandasına ma'rûz kalan yerleşimlerden biri de Bayburt idi. Yavuz Sultan Selim, Şiilik tehdidiyle karşı karşıya olan Erzurum, İspir, Erzincan ve Bayburt'a kendi insiyatifiyle akınlar düzenleyerek buraları onların elinden almıştı. Ancak Sultan Ahmet'in tahta geçmesini isteyen vezirlerin tesiriyle, II. Bayezid'in takdir yerine Şeyhzâde Selim'in fetih ve akınlarını hoş görmediği; bu yüzden İstanbul'dan gönderdiği fermanlarla "Kızılbaş"tan alınan *Erzincan* ve *Bayburt*, *Kemah* ve *Atabekler*'den alınan "*Kökez*" (Kökâns) ile *İspir*'in boşaltılarak geri verildiği anlaşılıyor.⁷ Bayburt, II. Bayezid döneminde Şeyhzâde Selim'in şahsî gayret ve insiyatifiyle fethedilmişse de Safevîlere iade edilmiş; ancak bundan 6 yıl sonra tekrar kalıcı olarak temellük edilmişti. Bayburt, Sultan Selim'in tahta

⁵ Faruk Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve Gerilemesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara: TTK Yayınları, 2018, 186.

⁶ Gillies Venstein, "Dini Kurumlar, Politikalar ve Yaşamlar" *Türkiye Tarihi 1453-1603* içinde, İstanbul: 2016, 418.

⁷ Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas Elleri Fethi (1541-1590)*, Ankara: TTK Yayınları, 1998, 100.

çıktıktan sonraki Safevîler üzerine yaptığı ilk seferinde Bıyıklu Mehmed Ağa tarafından fethedilmiştir. Osmanlı padişahı, sancakbeylerinden Faik Bey ile Topçular kethüdâsını Kemah Kalesi'nin teftişine göndermişti. Bu sırada Ordu-yi Hümâyun, donanma ile Trabzon'a nakledilen zâhirenin Erzincan'a gelmesi için bu civarda bir haftadan fazla beklemek zorunda kalmıştır. Bu müddet zarfında Kemah ve Bayburt'a akıncılar gönderilmiştir.⁸ Bıyıklu Mehmed Ağa'nın gayretiyle Bayburt'un alındığı haberi ve kalesinin anahtarları, Padişah'a Erzurum (Kân) köyü konağında verilmişti. Padişah ile ordu Erzurum'dan sonra "Sinor" adlı köye girip konakladı. Burada Emîrahurbaşı Bıyıklu Mehmed Ağa'ya Bayburt'u serhadd-i kızılbaş hâkimi olmak üzere sancak olarak verdi. Trabzon Şebinkarahisar, Gümüşhane ve Erzincan'ı hemen ona ilhâk etti.⁹ Bıyıklu Mehmed Bey'in Diyarbakır'ın fethine memur edilmesi üzerine Bolu sancakbeyi Mirza Mehmed Bey, Bayburt muhafazasına tayin olundu. 4 Kasım 1515 tarihinde Bayburt, Trabzon ve Erzincan, Kızıl Ahmed oğlu Mirza Bey'e verildi.¹⁰ Kanunî döneminde ise Bayburt'un idarî durumunda değişiklikler olmuştur. Kanunî Sultan Süleyman (1520-1566)'ın ilk yıllarında, "Erzincan Vilayeti"nin kaldırılarak, sancaklarının 1523 Martından önceleri "Sivas Vilayeti"ne bağlandığını ve İspir'inde bir kaza olarak Bayburt sancağına eklendiğini 929 (1523) tarihli tahrir defterinden öğreniyoruz. Yine bu defterden Osmanlıların ıssız Erzurum (Aşkale- Deveboynu arası) Yaylasını da işgal edip "Şoğan Kazası" adıyla Bayburt'a bağlandığını tespit ediyoruz.¹¹ 1541-1542 tarihine ait bir yoklama defterinde ise Bayburt'un Kelkit, Kovans, ve Tercan nahiyelerinden oluşan bir sancak olduğu anlaşılmaktadır. Kanunî döneminde sancak olan Bayburt'un, 1568 tarihli Erzurum sancağına ait bir yoklama defterinde Erzurum'a tabi bir kaza olduğu görülmektedir.¹² Bayburt, Kanunî döneminde günümüzdeki Erzincan, Gümüşhane ve Erzurum topraklarının bir kısmını bünyesine alarak büyük bir sancak haline gelmişti. Diğer yandan, Irakeyn Seferi'nde Şah Tahmasb'ın İsfahan Beylerbeyi olan Mehmed Han Osmanlılar'a iltica edince Kanunî kendisini affedip henüz yeni kurulmuş olan Erzurum Vilayeti'ne beylerbeyi tayin etmiş ve Bayburt'u da bir sancak olarak onun uhdesine tevdi' etmişti. Akabinde, Erzurum Beylerbeyi Mehmed

⁸ Dündar Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı "Kuruluş ve Genişleme Devri 1535-1566"*, Ankara: TTK Yayınları, 1998, 39.

⁹ Kırzioğlu, *Kafkas Elleri*, 111.

¹⁰ Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği*, 42.

¹¹ Kırzioğlu, *Kafkas Elleri*, 120.

¹² Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt*, 28.

Bey ve halefleri bir süre Bayburt'ta ikâmet ettiğinden Erzurum Beylerbeyliğinin en önemli sancağı Bayburt olmuştu.

Bayburt'un ve Kemah'ın Mehmed Han¹³'a verildiği 5 veya 6 Ekim 1535 günü Erzurum Vilayeti de kurulmuş oluyordu. Issız olan Erzurum'u şenlendirmek için Tebriz'den Mehmed Han ile birlikte gönüllü Sunnî muhacirler getirilmişti. Savaşlar ve Safevî saldırıları sonucu harap olmuş olan Erzurum'un kale ve evleri henüz yapılmakta olduğu için ilk Erzurum Beylerbeyi Mehmed Han sağlam ve şen olan Bayburt Kalesi'nde oturacak ve üçüncü yılda Erzurum'a taşınacaktır.¹⁴ Erzurum Beylerbeyliği Mehmed Han'a verilince onun uhdesindeki Bayburt-Kemah Sancağı, "Paşa Sancağı" oldu.¹⁵ Bu sırada Erzurum ise Dünbüllü Hacı Bey idaresinde bir sancaktı. Erzurum Sancağı muhtemelen 1540 yılında ilgâ edilip burası bir kaza halinde Paşa sancağına bağlandı. 1545 yılından itibaren ise beylerbeyiler Bayburt yerine Erzurum'da oturmaya başladı.¹⁶ Mehmed Han'ın Bayburt Kalesi'nde ikâmet ettiği sürede Bayburt, Erzurum Beylerbeyliği'nin idari merkezi olmuştur. Beylerbeylik merkezinin Bayburt'tan Erzurum'a taşınması hususunda Vezîr-i a'zam İbrahim Paşa Kanunî'ye mektup göndermiştir. İbrahim Paşa mektubunda; beylerbeyi Erzurum'da ikâmet edince şehrin i'mâr ve ihyâ' edilmesinin kolay olacağından, Erzurum'la zorunlu ilgisi olan beylerbeyinin Erzurum'da ikâmet etmesinin gerekli olduğunu beyan etmiştir. Aksi taktirde Erzurum'da olmayan beylerbeyliği merkezinin memlekete faydalı olmasının mümkün olmayacağını, sancak beyinin memleketi ihyâ' edecek kudretinin olmadığını, fetih yapmak ve buraları korumanın daha yetkili olan beylerbeyi ile mümkün olacağını beyan etmiştir. Ayrıca serhad bölgesi olan Erzurum ve çevresini korumak için daima hazır olunması gerektiği vs. hususlardan dolayı Bayburt'ta olan beylerbeylik merkezinin Erzurum'a naklinin uygun olacağını beyan etmiştir.¹⁷ Buradan anlaşılacağı üzere; İbrahim Paşa, Erzurum'un merkezi konumu ve harap durumunun düzeltilmesi gerekçeleriyle beylerbeyliği merkezinin Bayburt'tan Erzurum'a taşınmasının uygun

¹³ Mehmed Han, 26 Eylül-3 Ekim 1535 tarihleri arasında, ihdas edildiğin görmüş olduğumuz Erzurum Eyaleti'nin ilk beylerbeyidir. O, Dulkadiroğlu beylerinden Alaü'd-devle Beyin torunu ve Şahruh Bey'in oğludur. Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği*, 87.

¹⁴ Kırzioğlu, *Kafkas Elleri*, 158.

¹⁵ En büyük idarî birim olan eyaletlerde paşa livâsı, en üst seviyede askerî ve idarî amir konumunda bulunan beylerbeyinin tasarrufu altındaki sancağı da ifade eder. İbrahim Sezgin, "Paşa Livâsı" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. XXXIV, Ankara: TDV Yayınları, 2007, 183.

¹⁶ Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği*, 225.

¹⁷ "İlgili belgenin üzerinde tarih olmamakla birlikte Arşiv kataloglarında yapılmış olan tarihlendirme 1520 yılına ait olup bu tarih, tarihî kronoloji ve olayların safahatına uygun olmayıp, belgenin 1534-1535 yıllarına ait olması kuvvetle muhtemeldir". Topkapı Sarayı Malzeme Arşivi, Evrak (Tsm. e.), nr. 443/24.

olacağını arz etmiştir. Ancak İbrahim Paşa 1536'da vefat etmiş ve beylerbeyinin Erzurum'da ikâmet ettiği günleri görememiştir.

Erzurum Beylerbeyliği 1535'te kurulmuş ise de yukarıda zikredildiği üzere beylerbeyilerin uzun süre burada ikâmet etmeleri mümkün olmamıştır. Yaklaşık üç yılını Bayburt'ta geçiren Erzurum Beylerbeyi Dulkadirli Mehmed Han, 1538-1539 kışını da Erzurum Beylerbeyisi olarak geçirmiş ve 1535 Ekiminden beri bu vazîfede 3 yıl 4 ay kadar kaldıktan sonra Rumeli'ye nakledilmiştir. Mehmed Han'ın yerine ikinci Erzurum Beylerbeyi olarak Ferhâd Paşa atanmıştır.¹⁸ Dündar Aydın, Erzurum Beylerbeyilerinin 1545 yılına kadar Bayburt'ta oturduklarını ifade etmektedir. Bundan mütevellid, Mehmed Paşa'dan sonraki Erzurum Beylerbeyileri olan Ferhâd Paşa (1539-1541), Hadım Ali Paşa (1541-1542?) ve Musa Paşa (1542?-1544?)'nin da Bayburt'ta ikâmet ettikleri anlaşılmaktadır.

İran ve Gürcistan Seferleri'nde Bayburt

Bayburt güzergâhı, Bayburt'un fethinden önce Osmanlılar tarafından kullanılmaktaydı. II. Mehmet (Fatih) tarafından Trabzon'a sefer yapılırken Bayburt güzergâhı kullanılmıştır.¹⁹ Fatih Sultan Mehmed'in Trabzon Seferi esnasında Osmanlı ordusunun Erzincan ovasına inmeden, Karasu/Fırat ile Kelkit ve Çoruk akımlarını ayıran dağlar belinden ve yamacından yürüyerek Bayburt bölgesine girdiği ve burada Khart düzünü geçerek (şimdi 2850 metrelik tepesine Kemer Dağı denilen) "*Bulgar/Burkar*" adlı dağı güçlkle aşmış, Sürmene Suyu başlarına geçtikten sonra, Değirmenderesi-Maçka yolundan Trabzon'a vardığı anlaşılıyor.²⁰ Bayburt bu stratejik konumunu Kanunî döneminde de devam ettirecektir. Kanunî'nin ilk doğu seferi olan İrakeyn Seferi²¹'ne Bayburt muhafızı İdris Bey²² askerleriyle beraber iştirâk etmiştir. Kaynaklarda "Bayburt muhafızı" olarak da geçen İdris Bey'in Bayburt Kale'sinin dizdârı ve aynı zamanda Bayburt'un sancak beyi olduğu anlaşılmaktadır. Sultan Süleyman, Bayburt Beyi İdris Beğ'in, Kemah Beyi Sinan Beğ'in ve Kara Hisar Şarki

¹⁸ Kırcioğlu, *Kafkas Elleri*, 166.

¹⁹ Vaktâ ki sipâh-ı zafer-penâh Bayburd yolundan, kûh-ı felek-şükûh Barkar-ı pür-kardan urûc ve hübut vaki olup serdadd-i Tirabzon'a karîb varıldı. Tursun Bey, *Târîh-i Ebu'l-Feth*, haz. Mertol Tulum, İstanbul: Baha Matbaası, 1977, 109.

²⁰ Kırcioğlu, *Kafkas Elleri*, 28-29.

²¹ Sefer sırasında Kuzeybatı İran kesimiyle (İrâk-ı Acem) Bağdat ve yöresine (İrâk-ı Arap) girilmesi sebebiyle kaynaklarda İrakeyn (iki Irak) Seferi olarak adlandırılır. Feridun M. Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, İstanbul: Timaş Yayınları, 4. bs., 2015, 217.

²² 1520 ve 1525 tarihli tahrir defterlerine göre Bayburt sancak Beyi İdris Bey'dir. Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt*, 21. Ayrıca, 1520'de 161.245 akçeye balığ olan sancakbeyi hasları, İdris Bey'e ait olup 1516 senesine nisbetle 37.750 akçalık artış göstermiştir. Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt*, 137.

Beği Bıyıklu Mehmed Paşa'nın oğlu Mustafa Beğ'in, Aydın Beğ'in ve İhtiyar Beğ'in sipahileri ile birlikte Tebriz muhafazası için Irakeyn Seferi'ne katılmalarını emretmişti.²³ Bayburt'un merkez ve çevresindeki asker taifesinin Irakeyn Seferi'ne katılmış olduğu sabit olmakla birlikte Bayburt'a bağlı olan Kökas ve İspir askerlerinin de sefere katıldığı ve sefere katılmayan askerlerin de olduğu kayıtlarda mevcuttur. Bu sefere katılan ve katılmayan sipahi²⁴, asker ve komutan düzeyindeki kişiler hakkında Mehmed Bey tarafından gönderilen, Tatvan yoklaması bulunmaktadır. Bu yoklamada alaybeyleri idaresindeki Bayburt'a bağlı Kökas ve İspir sipahilerinin Tatvan'da mevcut bulunduğu, ayrıca Kemah, Trabzon ve Şarkî Karahisar sipahilerinin de Tercan muhafazasında yoklandıkları belirtilmektedir.²⁵ Bu sefere katılanlar için kayıtlarda 'seferi eda etmekle mezkûr bey hediye göndermiş' gibi ibareler vardır. Hepsinin ismini zikretmek mümkün olmamakla beraber örneğin, 2999 akçe gelimli Yuvalı-i Ulya (günümüzde Gümüşhane'ye bağlı Yukarı Yuvalı) Köyü'nden sefere katılmış olan Ali veled-i Süleyman, 2999 akçe gelimli Yuvalı-i Süflâ (günümüzde Gümüşhane'ye bağlı Aşağı Yuvalı) Köyü'nden sefere katılmış olan Ali, 2830 akçe gelimli Gökçekilise (günümüzdeki Erzincan Üzümlü'ye bağlı Gökçepınar) Köyü'nden Ahmed, İspir Nahiyesi'ne bağlı 12000 akçe gelimli Varzens (bugünkü Gülçimen) Köyü'nden Hacı oğlu Ali²⁶ bu defterde adı geçen bazı askerlerdendir. Kanunî Sultan Süleyman, Irakeyn Seferi'nden sonra Bayburt Sancağı beyi, İdris Bey'e mektup göndererek Bayburt ve çevresinin Safevî tehdidine karşı korunmasını tenbîh ve telkîn etmiştir. Kanunî, mektubunda; İbrahim Paşa'nın sapkınlık gösterenleri (Şiileri) yenip dağıttığını,²⁷ Dulkadiroğlu Mehmed Bey'in sapkınlardan yüz çevirerek kendisine itaat ettiğini, kendisinin karşısına çıkamayan Şah Tahmasb'ın korkarak silahlarını bırakıp kaçtığını, kış mevsimi gelince Şah Tahmasb'ın tasarrufunda olan Bağdat'ı kendi tasarrufuna aldığını beyan etmişti. Ayrıca Bağdat'ta İmâm-ı A'zam'ın mezar-ı şeriflerini²⁸ ihyâ

²³ Lütfi Paşa, *Tevarih-i Ali Osman*, haz. Kayhan Atik, Ankara: Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri Başkanlık Basımevi, 2001, 473.

²⁴ Taşra sipahileri kendilerine tahsis edilen arazilerin gelirlerini toplama karşılığında silahlarını (kısık kılıç ve oklar), zırhlarını (miğfer ve zırh) ve atlarını tedarik etmek ve bunlara ilaveten padişah çağırıldığında cebelüleriyle birlikte askerlik hizmetini yerine getirmekle mükelleftiler. Agoston, *Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç*, çev. M. Fatih Çalıdır, İstanbul: Timaş Yayınları, 2015, 29.

²⁵ 29 Zilhicce 944/29 Mayıs 1538, Başkanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), *Maliyeden Müdevver Defterler (Mad)*, nr. 153, 102-104; Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği*, 60.

²⁶ BOA, *Mad*, nr. 153.

²⁷ Bu seferde, topyekün bir savaş olmamakla birlikte Safevi öncü birliklerinin dağıtılması ve Şah'ın savaşa teşebbüs edememesi kastedildiği kuvvetle muhtemeldir.

²⁸ Şah İsmail'in Bağdat'ı istilâ etmesinden sonra harap olan İmâm-ı A'zam türbesi ile medrese Kanunî Sultan Süleyman tarafından cami, imaret, ribât ve hamam ilâvesiyle 1534'te yeniden yaptırılmıştır. Abdüsselam Uluçam, "Azamiye Külliyesi", c. IV, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, 1991, 301.

eylediğini, Şah'ı tamamen ortadan kaldırmak niyetinde olduğunu, daha önce Bayburt ve havalisini koruyan Gazi Mehmed oğlu Mirza Mehmed'e gönderdiği ahkâm-ı şeriflerin İdris Bey içinde geçerli olduğunu beyan etmişti. Diğer yandan, Bayburt ve çevresine herhangi bir saldırı olduğunda diğer beylerle gönüllü müttetikler olarak din ve devlete sahip çıkmalarını, birbirlerine yardımcı olmalarını, memlekette fesat (Şii misyonerliği) ve tehlikeleri def edip memleketin düzenini tesis etmelerini emretmişti.²⁹

İrakeyn Seferi'nde Kanunî 13 Ekim 1534 tarihinde Irak hududunda iken Şahın İsfahan Beylerbeyi olan Mehmed Han (Kanunî'nin mektubunda zikrettiği Dulkadirli Mehmed Han), iltica telebinde bulunmuş, kardeşi Ali Bey'in de bulunduğu üç beyi ve üç bin kadar adamı ile Osmanlı tarafına geçmişti.³⁰ Mehmed Han iyi bir idareci olduğu için Erzurum da kendisine verilmiş ve Erzurum Beyberbeyliği görevine tayin edilmişti. Bu rütbe dolayısı ile İstanbul'a gelip Padişah'ın elini öpmesi gerekiyordu. İstanbul'a gelmesine dair, padişahın emri kendisine bildirilince, Mehmed Han beraberinde birçok Arap atı, çeşit çeşit pahalı kumaşlar, türlü türlü atlaslar ve güzel alafranga kumaşlar götürmüştü. İstanbul'a gittiğinde padişahın eşğine yüz sürmüş ve büyük iltifâtlara nâil olmuştu.³¹ Bayburt ve günümüzdeki Doğu Anadolu Bölgesi'nin bir kısmı, Kanunî döneminde Safevîler tarafından sıklıkla yağma ve talan edilmiştir. Safevîler ordunun batıda seferde olduğu ya da terhis edildiği zamanlarda Van, Erzurum, Bayburt, Erzincan ve bu yörelerin çevresini yağmaladıkları için Mehmed Bey'in görevinin başına çabucak dönmesi gerekliydi. Şah'ın tecavüzlerine fırsat verilmemesi kendisine emredildi.³² Şah Tahmasb, Osmanlılar'a karşı pasif direniş göstererek ekin ve otlakları yaktı, köy ve kentleri ıssız bıraktı hayvan ve insanların yiyecek ve içecek tedariklerini yok etti. Çünkü çağın ve dünyanın en üstün top ve topçularına karşı çıkabilecek silâhı ve gücü yoktu.³³ Militarist vasıtalarla mücadele etmeye cesaret edemeyen Şah'ın güvenceleri; kış mevsiminin yaklaşmasıyla Osmanlıların çekilmek zorunda kalması, Osmanlıların her nev'i erzak ve hayvan yiyeceği temin edeceği kaynakları yok etmek ve topraklarını yağmalamak gibi psikolojik harp unsurlarıydı. Zaman zaman Osmanlılara doğal felaketler de mâni olmaktadır. İrakeyn Seferi bu duruma tipik bir örnek teşkil ediyordu. 1534 İrakeyn Seferi'nin "zaferle sonuçlanmasına rağmen" Osmanlılara maliyeti ağır

²⁹ 29 Z 940/11 Temmuz 1534, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), Maliyeden Müdevver Defterler (Mad), nr. 23345, 2.

³⁰ Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği*, 87-88.

³¹ Celalzâde Salih Çelebi, *Tabakâtü'l Memâlik ve Derecâtü'l Mesâlik, Kanunî Sultan Süleyman*, haz. Ayhan Yılmaz, İstanbul: Kariyer Yayınları, 2011, 227.

³² Celalzâde, *Tabakâtü'l Memâlik*, 227.

³³ Kırzioğlu, *Kafkas Elleri*, 134.

olmuştu. Ordu Bağdat yolundaki Sultaniye’de kar fırtınasına yakalanınca askerler donarak öldü ve mühimmat harap oldu.³⁴ Mekanizasyon öncesi bir çağda pre-modern ordular tamamen insan ve hayvan gücüne bağımlı oldukları için yiyecek, su ve maaş gibi unsurlar askerlerin motivasyonunu önemli derecede etkileyen unsurlardı.³⁵ Kanunî döneminde Osmanlıların tek rakibi; iklimsel zorluklar ve coğrafi engellerdi.

Ülkeler ve bölgeler arasında tampon bölge konumunda olan yöreler daima teyakkuzda olmuşlardır. Bayburt, Erzincan, Kars, Erzurum ve Van gibi sınır bölgeleri Kanunî döneminde sürekli olarak Safevî tehdidine ma’rûz kalmıştır. Örneğin, Van 1534’te İbrahim Paşa tarafından fethedilmesine rağmen Osmanlı orduları bölgeden çekilince tekrar Safevîlerin eline geçmiştir. Ancak 1548’de kalıcı olarak fethedilmiştir. Kanunî döneminde doğuya yapılan üç seferde de Safevîler Osmanlıların karşısına çıkamamışlardı. Çaldıran Meydan Muharebesi’nde Yavuz Sultan Selim’e yenilen Şah İsmail’in kendisi ve kurmayları, Şah İsmail’in oğlu Şah Tahmasb (1524-1576)’a Kanunî ile bir meydan muharebesinden kaçınmasını sıklıkla telkin etmişlerdi.

İrakeyn Seferi’nden iki sene sonra ise Bayburt Kalesi’nde ikâmet eden Erzurum Beylerbeyi Mehmed Bey, 15 Muharrem 943 (5 Ağustos 1536) tarihinde Bayburt ve çevresindeki askerleri toplayarak Gürcistan seferine çıktı. İrakeyn Seferi’nde İran sınırı genişletilmişse de Gürcistan sınırı Erzurum’a yakın olup, Erzurum’un i’âmâr ve iskânı açısından tehlike arz ediyordu. Bu tehlikeyi bertaraf etmek isteyen Mehmed Bey, Gürcistan Seferi’ne çıkmıştır. Bu savaşta Mehmed Bey’in kuvvetleri ile Gürcüler arasında şiddetli mücadeleler olmuştur. Savaş neticesinde Mehmet Bey’in öncülüğündeki Osmanlı kuvvetleri galip olmuştur.³⁶ Bu memleketteki beş sancak beyi, Türk padişahına itaat edeceklerini bildirmek suretiyle memleketlerini harap olmaktan kurtardılar. Böylece, Gürcistan ülkesinin büyük kısmı Osmanlı ülkesine katıldı.³⁷ Diğer yandan Kanunî, üçüncü doğu seferine çıkarken, ordu 1553-1554 kışını Halep’te geçirmiş ve 1554 İlkbaharında Diyarbakır ve Erzurum üzerinden Bayburt Soğanlı Dağları’ndan geçerek Kars’a ulaşmıştır.³⁸ Bu sefer sonrasında, Osmanlılar ile Safevîler

³⁴ Ebru Boyar, “Doğu’da Osmanlı Genişlemesi” *Türkiye Tarihi 1453-1603* içinde, İstanbul: Kitap Yayınları, 2016, 166.

³⁵ Rhoads Murphey, *Osmanlı’da Ordu ve Savaş 1500-1700*, çev. M. Tanju Akad, İstanbul: Homer Yayınları, 2007, 47.

³⁶ Zafer İslâm’dan yana olup sayısız kâfir yok edildi. Birçok ganimet ve üç dört sancaklık yer elde edildi. Buralara padişah tarafından yönetici atandı. İbrahim Peçevi Efendi, *Peçevi Tarihi I*, haz. Bekir S. Baykal, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981, 140-141; Celalzâde, *Tabakâtü’l Memâlik*, 215.

³⁷ Celalzâde, *Tabakâtü’l Memâlik*, 215.

³⁸ Fahrettin Kırzioğlu, *Kars Tarihi*, İstanbul: Işıl Matbaası, 1953, 523.

arasında 1555 yılında imzalanan Amasya Anlaşması ile bölgeye uzun süreli bir sükûnet hâkim olmuştur. Ancak III. Murat döneminde 12 yıl sürecek yeni bir savaş patlak vermiştir. Osmanlılar ile Safevîler arasında yapılan bu savaşın sebebi İran'ın Kanunî döneminde yapılan Amasya Anlaşması'nı ihlâl etmesiydi. Bu sebeple III. Murat, İran'a sefer düzenlenmesine karar vermiş ve Kıbrıs fatihi Lala Mustafa Paşa'yı ordunun başına geçirmişti. Bu savaş neticesinde Osmanlılar galip gelmiş, Osmanlı güçleri Azerbaycan ve İran'a girmiş ve Gürcistan'ın tamamı fethedilmiştir.

Bu sefer esnasında, Özdemiroğlu Osman Paşa'nın gayretleriyle 1578 yılında, Çıldır'da Tokmak Han önderliğindeki İran ordusunun mağlup edilmesiyle Gürcistan'ın kapıları tekrar Osmanlılar'a açılmıştı. Gürcistan'a yapılan bu seferde de Bayburt, stratejik bir öneme haiz olmuştur. Bu seferde Bayburt Alaybeyi Bekir Bey, 8 Ağustos 1578 tarihinde emri altındaki Bayburt askeriyle Vil/Vale Kalesi'ni fethederek kale dizdarını ve askerlerini esir almıştı. Bekir Bey'e daha sonra pâdişâh livâsı ihсан edilecekti.³⁹ İran seferi ile ilgili daha sonra toplanan bir mecliste ise Bayburt, Erzincan ve Tercan'da bulunan paşaların, tanınmış emirlerin ve zafere susamış ordu komutanlarının Erzurum'a gelerek orduya katılmaları uygun görülmüştür.⁴⁰ I. Ahmet döneminde ise Sadrazam Murat Paşa, 1610'da Safevîler üzerine sefere çıkarken Bayburt, Erzurum, Giresun, Şebinkarahisar ve Erzincan çevresinden Erzurum'a nakil olunmak üzere ordu için iâşe temin etmiştir.⁴¹ Bayburt XVII. yüzyılda da lojistik destek merkezi ve ana sefer güzergâhı olarak stratejik önemini korumuştur. IV. Murad'ın Revan Seferi sırasında Osmanlı ordusu; 3 Muharrem 1045/19 Haziran 1635 tarihinde Sadaklı ovasında, 4 Muharrem 1045/20 Haziran 1635 tarihinde Yolveren menzilinde, 5 Muharrem 1045/21 Haziran 1635 tarihinde Sinür menzilinde, 10 Muharrem 1045/26 Haziran 1635 tarihinde ise Hayıklar menzilinde konaklamıştır.⁴² Günümüzdeki Sünür/Çayıryolu ve Sadaklı/Sadak mevkiileri Osmanlılar ve öncesinde önemli sefer menzilleridir. IV. Murad'ın Revan Seferi'ne götürdüğü Osmanlı ordusu, kadim

³⁹ 4 Cemaziyelahir 986 (8 Ağustos 1578) Bayburt Alaybeğisi Bekir Bey, ki ba'dehu livâ-yı pâdişâhî ile kâm-rân kılınmışdır, zîr-i destindeki erbâb-ı tumarla namâz-ı şâme karîb bir miktar ceng-i düşmen firîb edüp, Vale nâm kal'alarını feth ü tesir eyledükde, merdümân-ı hisâr u dizdâr-ı kâr-güzârla heman ol gice hıfz olunmuşdı. Gelibolulu Mustafa Âli, *Nusret-nâme*, haz. Mustafa Eravcı, Ankara: TTK Yayınları, 2014, 95.

⁴⁰ Bu meclis ğarra-i ashâb-ı cihâd u gazâ husûsan ser-leşker-i kişver güşâ tahiyye-i esbâb-ı sefer ve ta'biyye-i mühimmât-ı feth u zafer kılup nefis-i Erzurum'dan hurûc ve menazil-i neberd ü heycâya vülûc kast itdiklerinde semt-i Erzincan'da ve cânib-i Bayburt ve Tercan'da cem'iyet ve tevakkuf üzere olan mîr- mîran ve ümerâ-i rûşinâsân Erzurum sahrâsına azimet ve sipehsâlân kâmkârun dest-i bûs-i meserret me'-nûslarına müsâra'at itmelerine cevâz u ruhşat gösterildiği mahaldür. Mustafa Âli, *Nusret-nâme*, 252.

⁴¹ Erzurum, Bayburt, Erzincan ve Karahisâr ve Giresun'da şair-i dakik ve beksemâd ve sâyir zahire hazır olur, lâkin mekârî Erzurum'a nakl olunmak üzere, Abdülkadir Efendi, *Tarih-i Vekaiye* c. I, haz. Ziya Yılmaz, Ankara: TTK Yayınları, 2003, 570.

⁴² Nezihi, Aykut, "IV. Murad'ın Revan Seferi Menzîlnâmesi", *Tarih Dergisi*, sy. 34, (1984): 217.

dönemlerde de birçok ordunun konaklama yeri olan Sadak'ta bir gün, Sünür'de ise beş gün konaklamıştı.

Bayburt Kalesi

Bayburt'un dış tehlikelerden ve tehditlerden korunmasında Bayburt Kalesi'nin önemli bir yeri vardır. Çoruh Nehri'nin etrafını bir yarımada halinde dolaştığı sarp bir tepede ilk defa ve ne zaman inşa edildiği belli olmayan Bayburt Kalesi'nin Bizans İmparatoru I. Justinianus devrinde tahkim edildiği bilinmektedir. Selçuklu hükümdarı II. Kılıçarslan'ın oğlu ve Erzurum meliki olan Tuğrul Şah (ö. 622/1225) özellikle Trabzon İmparatorluğu'ndan gelecek saldırılara karşı müstahkem bir mevki olan bu kaleyi âdetâ yeniden inşa ettirmiştir.⁴³ Bayburt Kalesi, Osmanlılar döneminde Yavuz Sultan Selim tarafından fethedilmiştir. Yanya Beyi Mustafa Bey ile Trabzon Beyi Mehmed Bey, Şah İsmail'in beylerinden Kara Maksut Seltanî'nin müdaafa ettiği⁴⁴ Bayburt Kalesi'nin fethine 500 kişi ile gönderildiler.⁴⁵ Bayburt Kalesi fethedildikten sonra, Bayburt'un muhafazası için 300 kişilik kale eri, dizdar, topçu ve bölükler tayin edildi. Ayrıca, Bayburt Kalesi, Kanunî Sultan Süleyman ve III. Murad dönemlerinde büyük onarımlar görmüştür.⁴⁶ Kanunî Sultan Süleyman döneminde Bayburt Kalesi, tahkim ve takviye edilmekle birlikte doğu seferlerinde ileri karakol görevi görmüştür. Kanunî döneminde batıda Budin ve Belgrad gibi kaleler her türlü mühimmatın temin edildiği askerî depo vazîfesi görürken, doğu seferlerinde ise Erzurum, Kars, Van ve Bayburt kaleleri erzak, asker, top ve her türlü mühimmatın tedarik merkezleriydi. Diğer yandan kaleler, askeri harekât ve haberleşme güzergâhlarını birbirine bağlıyor, teba, göçmenler ve işgal güçlerine barınak sağlıyordu. Emperyal strateji oluşumunun odak noktalarıydılar.⁴⁷ XVI. yüzyıla ait bir defterde, Bayburt Kalesi'nde buğday, arpa ve sair hububatı depo etmekte kullanılan üç adet ambar kayıtlıdır.⁴⁸ 1520 yılına ait bir kayıta ise Bayburt Kalesi'nde 298'i mustahfız, 99'u azap olmak üzere 397 muhafız bulunuyordu. Ayrıca külliyetli miktarda top, tüfek ve savaş malzemesi bulunuyordu.⁴⁹

⁴³ İbrahim Artuk, "Bayburt Kalesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. V, Ankara: TDV Yayınları, 1992, 228.

⁴⁴ Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği*, 39.

⁴⁵ Haydar Çelebi, *Ruznâme*, haz. Yavuz Senemoğlu, İstanbul: Kervan Kitapçılık, 1995, 148.

⁴⁶ Artuk, "Bayburt Kalesi", 228.

⁴⁷ Palmira Brummet, "Avrupa'da Osmanlı Genişlemesi" *Türkiye Tarihi 1453-1603* içinde, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2016, 97.

⁴⁸ Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt*, 120.

⁴⁹ Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt*, 121.

1530 yılına ait bir defterde ise Bayburt Kalesi'nde; 2 rü'esâ, 97 azebân, 1 miralay, 6 zuema, 176 sipahi, 225 sipahi-zâdegân, 2 dizdâr ve 1 kethûda bulunmaktaydı.⁵⁰

Bayburt'un bazı köylerinin sâkinleri Bayburt Kalesi'nin muhtelif işlerini yapıyorlardı. Bu işlerin karşılığında devlete ödemekle mükellef oldukları bazı vergilerden muaf tutulmaktaydılar. *Everek (günümüzdeki Örence) Köyü halkı, tekâlif-i örfiyyeden muaf olmak kaydıyla Bayburt Kalesi'ndeki mîrî evleri, binaları ve sulukları tamir etmekle görevliydi. Kopuz Köyü halkı, avâriz-ı dîvaniyye ve tekâlif-i örfiyyeden muaf olmak kaydıyla Bayburt Kalesi'ndeki mîrî evleri, ambarları ve sulukları tamir etmekle görevliydi. Lüsniük-ü Ulyâ (bugünkü Yaylapınar) halkı ise avâriz-ı dîvaniyye ve tekâlif-i örfiyyeden muaf olmak kaydıyla Bayburt Kalesi'ndeki mîrî evleri ve ambarları tamir etmekle görevliydi.*⁵¹ Musul, Bayburt, Kars ve Van şehirlerinde bulunan ambarların temel görevi sınır kalelerinde oluşturulmuş hudut güvenliğini sağlayan kuvvetlerin iaşesini ve yapılacak seferlerde ordunun lojistik desteğini sağlamaktı.⁵²

⁵⁰ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri II (937/1530)*, 62.

⁵¹ Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt*, 46/55/57.

⁵² Süleyman Polat, *IV. Murat'ın Revan Seferi Organizasyonu ve Stratejisi*, Ankara: Genelkurmay Yayınevi, 2015, 253.

Sonuç

I. Selim döneminde fethedilen Bayburt, askerî ve idarî açıdan mühim bir sancak olmakla birlikte Kanunî döneminde de önemli bir askerî ve idarî merkez olmuştur. Günümüzdeki Erzurum, Erzincan ve Gümüşhane topraklarının bir kısmını Kanunî döneminde bünyesinde bulunduran Bayburt, Osmanlılar dönemindeki en geniş sınırlarına ulaşmış, askerî ve idarî açıdan en parlak dönemini yaşamıştır. Bayburt, 1535 yılında “paşa livâsı” olmuştur. 1535’ten 1545 yılına kadar Erzurum beylerbeyleri bayburt’ta ikâmet etmişler; ancak 1545’ten sonra Erzurum’da ikâmet etmeye başlamıştır. 1545 yılına kadar Erzurum Beylerbeylerinin ikâmetgâhı olan Bayburt, Kanunî döneminden sonra (1567-1568 yıllarında) ise Erzurum’a bağlı bir kaza olmuştur. Bayburt, Kanunî Sultan Süleyman döneminde stratejik konumundan dolayı doğu seferlerinde mihver konumda bir sancak olmuştur. Bu açıdan diğer Doğu Anadolu şehirleri gibi hem Osmanlılar hem de Safevîler açısından cazip konumunu sürekli korumuştur. Ayrıca, Osmanlılar ve Safevîler arasında tampon bölge olmasından dolayı, Bayburt’un Şii tehdidine karşı korunmasına önem verilmiştir. Bu konumundan dolayı Bayburt, Osmanlı ordusunun batıda olduğu ya da kış mevsimi sebebiyle ordunun terhis edildiği dönemlerde 1555 yılında imzalanan Amasya Anlaşması’na kadar Safevîlerin yağmalarına ma’rûz kalmıştır. Diğer yandan Bayburt askeri, Kanunî’nin ilk doğu seferi olan Irakeyn Seferi’ne fiilen iştirâk etmiştir. Bundan iki yıl sonraki Gürcistan Seferi’nin merkez üssü Bayburt olmakla birlikte bu seferi bizzat Bayburt Kalesi’nde ikâmet eden Erzurum Beylerbeyi Mehmed Bey yapmıştır. Hâsılı Bayburt, Kanunî Sultan Süleyman döneminde Osmanlı İmparatorluğu’nun doğu politikasının kilit noktalarından birinde yer alan stratejik bir merkez, Bayburt Kalesi ise ileri bir karakoldur.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Maliyeden Müdevver Defterler (Mad), nr. 153, 23345.

387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri II (937/1530).

Topkapı Sarayı Malzeme Arşivi, Evrak (Tsm.a), nr. 443/24.

Kronikler ve Araştırma İnceleme Eserler

ABDÜLKÂDİR, *Tarih-i Vekâiye I-II*, haz. Ziya Yılmaz, Ankara: TTK Yayınları, 2003.

AGOSTON, G., *Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç*, çev. M. Fatih Çalışır, İstanbul: Timaş Yayınları, 2015.

ÂLİ, G. M., *Nusret-nâme*, haz. Mustafa Eravcı, Ankara: TTK Yayınları, 2014.

ARTUK, İ., "Bayburt Kalesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, V: 228-229, Ankara: TDV Yayınları, 1992.

AYDIN D., *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı "Kuruluş ve Genişleme Devri 1535-1566"*, Ankara: TTK Yayınları, 1998.

BOYAR, E., "Doğu'da Osmanlı Genişlemesi" çev. Bülent Uçpınar, *Türkiye Tarihi 1453-1603 içinde*, İstanbul: Kitap Yayınları, 2016, 113:188.

BRUMMET, P., "Avrupa'da Osmanlı Genişlemesi 1453-1606" çev. Bülent Uçpınar, *Türkiye Tarihi 1453-1603 içinde*, İstanbul: Kitap Yayınları, 2016, 77:112.

CELALZÂDE, S., *Tabakâtü'l Memâlik ve Derecâtü'l Mesâlik, Kanunî Sultan Süleyman*, haz. Ayhan Yılmaz, İstanbul: Kariyer Yayınları, 2011.

ÇELEBİ, H., *Ruznâme*, haz. Yavuz Senemoğlu, İstanbul: Kervan Kitapçılık, 1995.

EMECEN, F. M., *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2015.

KIRZIOĞLU, F., *Kars Tarihi*, İstanbul: Işıl Matbaası, 1953.

.....*Osmanlılar'ın Kafkas Elleri Fethi (1541-1590)*, Ankara: TTK Yayınları, 1998.

LÜTFİ, *Tevârih-i Al-i Osman*, haz. Kayhan Atık, Ankara: Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri Başbakanlık Basımevi, 2001.

MİROĞLU, İ., *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, İstanbul: Anadolu Yakası Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, 1975.

MURPHEY, R., *Osmanlı'da Ordu ve Savaş 1500-1700*, çev. M. Tanju Akad, İstanbul: Homer Yayınları, 2007.

NEZİHİ, A., "IV. Murad'ın Revan Seferi Menzıl-nâmesi", *Tarih Dergisi*, sy. 34, (1984):183-246.

PEÇEVİ, İ., *Peçevi Tarihi I*, haz. Bekir S. Baykal, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.

POLAT, S., *IV. Murat'ın Revan Seferi Organizasyonu ve Stratejisi*, Ankara: Genelkurmay Yayınevi, 2015.

POLO, M., *Dünyanın Hikaye Edilişi*, çev. Işık Ergüden ve Z. Zühre İlkelen, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2019.

SAGANA A. ve SAGANA C., *An Historical Geography and a Field Survey of the Bayburt Province*, Peeters-Belgium, 2004.

SEZGİN, İ., "Paşa Livâsı" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXIV:183-184, Ankara: TDV Yayınları, 2007.

SÜMER, F., *Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve Gerilemesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara: TTK Yayınları, 2018.

TİHRANÎ, E. B., *Kitab-ı Diyarbekriye*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara: TTK Yayınları, 2014.

TURSUN, Târîh-i Ebu'l-Feth, haz. Mertol Tulum, İstanbul: Baha Matbaası, 1977.

ULUÇAM, A., “Azamiye Külliyesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, IV:301-302, Ankara: TDV Yayınları, 1991.

VENSTEİN, G., “Dini Kurumlar, Politikalar ve Yaşamlar” *Türkiye Tarihi 1453-1603* içinde, C. II, çev. Bülent Üçpunar, İstanbul: Kitap Yayınları, 2016, 397:436.

YILDIRIM, E., “Roma İmparatorluğu'nun Doğu sınırını korumak için Fırat Nehri Boyunca Kurulan Lejyonlar, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,

XIII, sy. 4, (2013): 167-182.

Ek1:

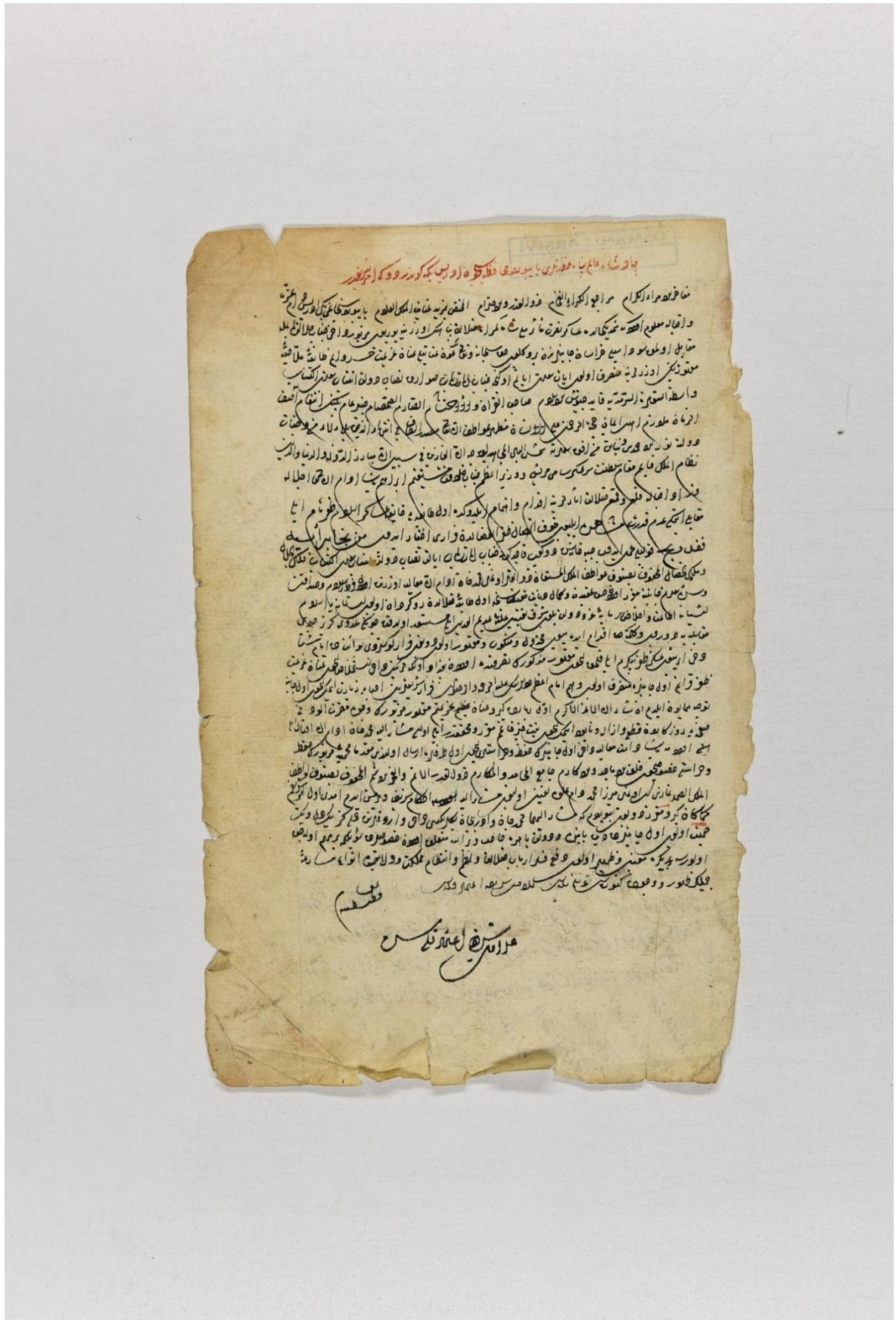
**Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri Bayburd muhâfazasıçün İdris Bey'e gönderdiği
emr-i şerîfidir.**

Mefâhirul-ümerâ`i'l-kirâm merâci`u'l-küberâ`i'l-fihâm zû'l-kadr ve'l-ihtirâm el-muhtassu bi-mezîdi inâyeti'l-meliki'l-allâm Bayburd Sancağı Beyi İdris dâme izzuhû ve ikbâluhû ma`lûm ola ki şimdiki hâlde asâkir-i nusret-me`âsirimle şah-ı gümrâh-ı dalâlet-penâhın üzerine yürüyüp mezbûr dahi cenâb-ı celâlet-meâbımla mukâbil olmak sevâsıyla Horasan câniblerinden berü gelip Hak Sübhânehû ve Te`âlâ'nın avn [ü] inayetiyle inân-ı azîmet-i hüsrevânem tâife-i melâhide-i makhûrenin üzerlerine münсарif olup âyât-ı sa`âdet-âyâtım önünce cenâb-ı emâret-meâb-ı havârik-nisâb-ı devlet-intisâb-ı sa`âdet-iktisâb vâsîtatü's-sa`âdeti's-sermediyye kâid-i cüyûşü'l-İslâm sâhibu'l-kirân ve'l-ihtişâm es-sârîmü's-samsâm dırgâm-ı peleng-intikâm âsafü'z-zamân mülâzım-ı ehl-i îmân hüccetü'r-rahmân ale'l-insan mazhar-ı avâtıf-ı Allâhu te`âlâ masdar-ı eltâf-i bî-intihâ ... min ihtiyat-ı devlete nûr-ı bilâ hamdi ve niyâtın min ufki sa`âdetihî şemsü'l-bal el-mücâhidü li-vechillâhi'l karîn fi sebîlillah mübârizü'd-devle ve'd-dünyâ ve'd-dîn nizâmü'l-mülk kâimmakâm-ı saltanat ser-asker-i sâmi-meriş vezîr-i a`zam-ı cenâb-ı hilâfet-müstakîm İbrahim Paşa edâma'llâhu te`âlâ iclâlehû ve zâde ikbâluhû kal' ve kam'-ı dalâlet-âsârlarına ikdâm ve ihtimâm eyledikde ol tâife-i hâife asâkir-i İslâm-ı zafer-nâm ile mukabile etmeğe adem-i kudret müşâhede eyleyüp havf-ı ahyâl-i zafer-ittisâlden firârı ihtiyâr edip "Men necâ bi-re`yihî fe-kad rebaha" kavliyle amel edip cebhanesin döküp kaçdıkdâ cenâb-ı emâret-meab eyâlet-nisab devlet-intisâb sa`âdet-iktisâb felekü'l-celâl ve melekü'l-hisâl el-mahfûfu bi-sunûfi avâtıfı'l-meliki'l-müste`ân Zülkadiroğul Mehmed Hân edâma'llâhu me`âlihî üzerinde olan fart-ı İslâm ve sadâkat ve südde-i sa`âdetim canibine mukarrer olan hüsn-i akiden ve kemâl-i diyânet muktezasınca ol tâife-i dalâldan rû-gerdân olup Âsitâne-i İslâm âşiyâne-i itâat ve ihlas sermâye-i izzü devlet bilüp şeref-i takbîl-i aliyyeme adîmü'l-adîl ile müstes`id oldukda çünkü adüvvü girîz-cüyu mukâbileye durup ve küllî maa? daha ikdâm edemeyip mahzûl ve menkûb ve makhûr olup dönüp firâr gösterdi bu esnâda eyyâm-ı şitâ dahi erişip asker-i zafer-peykerim ile kalmak için makhûr-ı mezkûrun tasarrufunda olan Bağdad ülkelerinin dahi istihlâsı için inân-ı azîmet-i zafer-kararım ol caniblere munsarif olup ve hem İmâm-ı a`zam hazretlerinin aleyhi'r-rahmetü ve'r-ırdvân mezâr-ı şerîflerini ihyâ-i

ziyâret etmek için ol canibe teveccüh-i hümâyûn eyledim inşâallahu'l-e‘azzil-ekrem evvel-bahârda girü inân-ı azimetim makhûr-ı mezburun vücûh-ı mazarrat-âlûdunu safha-i rüzgârdan kat‘ ve izâle ve nâ-bud etmek için niyyet-i hayırhâhım mukarrer ve muhakkaktır eyle olsa müşârun-ileyh Mehmed Hân edâma'llâhu ikbâlehû ile olan paşa dâmet me‘âlihî dahi ol câniblerin hıfz ü hirâsetleri için ol taraflara irsâl olundu. Mukaddemâ mahmiye-i mezbûrun hıfz ü hirâseti husûsıçün fahru'l-emâcid ve'l-ekârim câmi‘u'l-mehâmid ve'l-mekârim zu'l-kadri'l-etem ve'l-izzi ve'l-ihtişâm el-mahfûfu bi-sunûfi avâtıfı'l-meliki's-samed Gâzi Bey oğlu Mirza Mehmed dâme ulüvvuhû ta‘yîn olunup müşârun-ileyhe ahkâm-ı şerîfe vermiş idim imdi ol emr-i şerîfim kemâ kân girü mukarrer tutup buyurdum ki müşârun-ileyhimâ Mehmed Han ve Azerbaycan beylerbeyisi dahi vardıklarında cümleiniz yek-dil ve yek-cihet olup ol câniblerde dîn bâbında ve devlet-i bâhire hacib ü berâya müte‘allik olan hususlarda şöyle ki bir mühim olacak olursa birbirinize mu‘în ve zahîr olup def‘-i fesâd-ı erbâb-ı dalâlet ve nazm u intizâm-ı memleket ve vilâyetde envâ‘-ı mesâ‘î-i cemile zuhûr ve vücuda getiresin şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasın.

Alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasın.

Be-makâm-ı Kostantiniyye

Ek1: Kanunî Sultan Süleyman'ın Bayburt Sancak Beyi İdris Bey'e Mektubu (Mad, nr. 23345)